

Charlie Citron

symboly, jako jsou například koleje vedoucí ke dveřím budovy, nebo prázdné kufry (Il-lona Németh). Instalace Antona Čierného vytvořená pro bývalou synagogu v Trnavě obsahovala - v jinak silně pojednaném prostoru - obličejné zvuky jedoucích vlaků. „Nabízející se“ a používané symboly jako například vlak, kufry, nebo ostatní drát se staly dnes trochu otřelým prostředkem ve vizuálním slovníku umění holocaustu. Umělecké dílo spoléhající se na konvenční výraz sentimentality se dotýká pouze těch emocí, na které je divák předem připraven. Jen zřídka dochází k tomu, že dílo nás

zasáhne v oblasti přemýšlení, že zneklidňuje, vyvolává strach, tedy emoce překračující normální provoz umění umístěného mimo galerijní zdi. Málokdy přesáhne setkání s uměleckým dílem práh vnímání vedoucí k hlubšímu porozumění kontextu místa, země a lidí. Je-li námětem díla lidská brutalita, překračující hranice naší imaginace, a jejíž důsledky jsou přece tak aktuální a reálné, je konfrontace s efemeritou umění ještě větším zklamáním, než tomu bývá obvykle.

To, co zůstalo z letošní výstavy, se pomalu pokrývá rzi, splývá s prostředím a proměňuje se ve stálou součást architektury-památníku. Exteriérová součást práce Davida Millera, sestávající z železných odlišných předmětů denní potřeby napovídá o významu a možnostech, které umění instalace a environmentu může nabízet. Podobně jako u názvu výstavního projektu - Zivání - obklopuje tuto instalaci příděch absurdity a zdánlivě lehkovážnosti. Akt zivání je však prvotně reakcí těla na nedostatek kyslíku, obranou organismu k stimulaci aktivního myšlení pomocí zdůrazněného nadechnutí a vydechnutí. Zdánlivě odlehčený až ironický přístup se váže k emocionálně nabitě a bolestné problematice a k místu.

Miloš Vojtěchovský a Martin Zet si vybrali pro svoji intervenci hlavní sál synagogy, kde byla umístěna jejich společná zvuková a kinetická instalace. Tam, kde původně visel lustr, bylo zavěšeno zrezivělé a pomalu rotující zkonstruované tělo rozměrného ventilátoru. Na nástroj, jehož otáčející se lopatky kroužily nad hlavou dospělého člověka, návštěvník narazil ihned u vstupu. Agresivní vyznění otáčejícího se a lehce se komihajícího přístroje bylo ještě posíleno jeho neodbytnou podobností s jakýmsi automatickým popravčím nástrojem. Ostré čepele křídla ventilátoru připomínají i zavěšený kříž a z pohledu zdola se vetřela dokonce asociace hrozivého a zneklidňujícího symbolu svastiky. Prostor interiéru byl navíc naplněn tichými zvuky tlukoucích křídla neviditelných ptáků (nebo andělů?), odkazujících jakoby k nadzemskému, a vstupy úryvků lidských hlasů a kroků, které zase patřily k reálnému světu a mísily se s reálnými zvuky okolí. Zvuková kulisa byla doplněna sekvencemi navozujícími industriální prostředí, například skřípání výtahu, hukot letadla, výstřel z pušky. Instalace s ventilátorem vnesla do posvátného prostoru synagogy-galerie profánní prvky, připojující otazník k morální legitimitě angažovaného uměleckého provozu obecně, přímo nezávislejší na konkrétním prostoru bývalé synagogy a jeho lokálního historického kontextu. Nepatřičnost přístroje v sakrálním prostoru jako by byl spuštěn řetěz asociací obnažující zapomenuté vrstvy paměti na činy násilí, spáchané ať už z pozice, ignorance, nebo bezmyšlenkovitého významu.

David Miller a Charlie Citron se ve svých instalacích nezabývali přímo komentářem na paradox užití synagogy jako galerie a jejím historickým významem jako svatyně. Na rozdíl od Zeta a Vojtěchovského, kteří umístili ke vstupu objekt, symbolicky odrazující od proniknutí do nitra budovy, se Miller pokusil pojednat celek budovy zásahem zvnitřku, vnějšku a kolem dokola a pozměnit tak trvale její ústrojnost a vzezření. Těžké železné odlišky všedních předmětů - láhví, pečiva, řemeslnického nářadí, knih - rozmístěné s rozmyslem uvnitř budovy, na omítce i v okolí synagogy jakoby mimovolně proměňovaly morfologii a energii místa. Na kněžišti, kde bývala kdysi uložena tora, stálo „Minyan“ (kvorum pro modlitbu) - deset hrubých odlišek obalů od saponátů. Součástí fasády se stala kompozice rezavých atrap řemeslnického nářadí - kosa, lopata, krumpák, sekýra, vrták, šroubovák, jakoby odložené náhle zmizelými dělníky a čekající navěky na své ne-použití. Dvojice láhví od čistících prostředků trčí jakoby na stráž u postranního vchodu do synagogy a na cihlové ohradě vedle leží navěky zavřená železná kniha. U zbytku bývalé brány vedoucí ke vchodu do synagogy

влево: David Miller

справо нагофе а доле: Милош Војтеховский, Мартин Зет

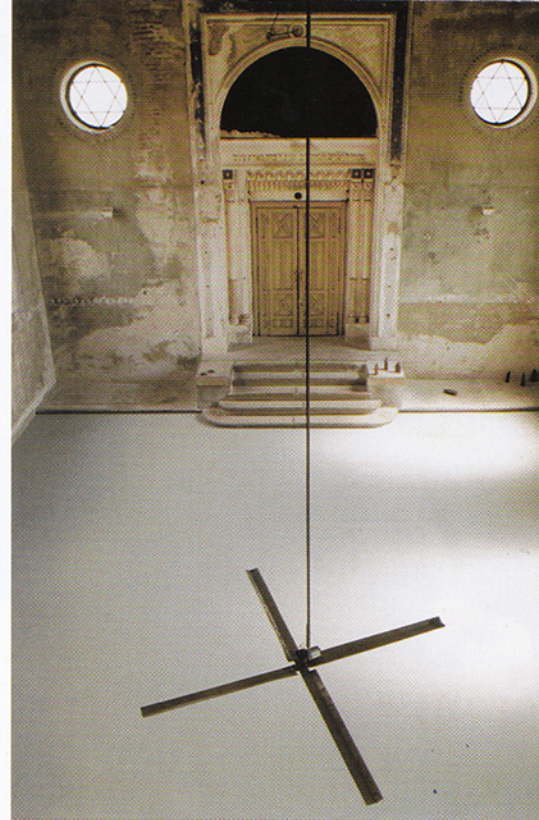
O významu zivání

Jo Williams

Smutné a někdy pozoruhodné zvraty v dějinách střední Evropy provází využití staveb bývalých synagog jako prostor pro prezentaci současného umění. Synagogy jsou od doby, kdy zmizeli lidé, kterým patřily (často došlo k likvidaci celé židovské obce) obestřeny sítí otázek po etickém smyslu světského použití posvátného místa. Tyto stavby - dnes většinou prázdné a poničené během dlouhých let zneužívání - jsou architektonickými svědky tragédie holocaustu, od níž nás dělí jen několik desetiletí. Jednou z takových budov je i synagoga ve slovenském Šamoríně, v městě u Dunaje, kde z židovské komunity čítající zhruba 700 lidí přežilo poslední válku jen třicet pět. Synagoga, která se před několika lety proměnila v At Home Gallery (bez ohledu na to, jaká je estetická kvalita jejího interiéru a exteriéru), zůstává nadále prostorem s tísnivou a zvláštní atmosférou. Je to místo plné příběhů vypovídajících o nedávné katastrofě, stejně tak jako okolní město, poznamenané mnoha zásadními proměnami během jednoho století. Podle židovského zákona budova zůstává posvátným prostorem a její nové použití, ať už to byl sklad, nebo galerie, je vlastně slovenském svatyně. Pro někoho není dost dokonce ani toto světské použití a připojuje rasově zbarvený vandalismus.

Každý, kdo se zamyslí nad užitím takových prostorů, měl by se dotknout aktuálních i historických otázek týkajících se nejen dějin, ale i teologie a politiky. Obvykle se dnes jen málokdo pozastaví nad tím, je-li například bývalá mikva - rituální lázeň - používána jako garáž (Šamorín), nebo se celá synagoga prostě přemění v obchodní dům, jako je tomu například ve Velkém Meziříčí. Podle Mojžišova zákona se musí opuštěné synagogy ponechat prázdné a „mají se nechat zarůst plevelem“. Dávne pravidlo však nebralo v úvahu fakt, že nezůstane nikdo, kdo by truchlil nad zánikem a osudy místa, nesoucí svojí posvátností v kamenech, a že běh dějin se může vymknout i těm nejhorším představám.

Výtvarné umění a četné památníky zabývající se tragédií holocaustu často jen naplňují naše očekávání. Některé z minulých instalací v Galerie At Home používaly

je zabetonováno zátiší slitinových láhví a jejich kompozice zrcadlí formu průčelí budovy. Zdá se, že Millerovy objekty pomyslně ochraňují své nové území a označují hranice, kde bývalá svatyně sousedí s všedním životem města. Objekty zde stojí jako umělecká výzva dnešku, jako nové relikvie pokusu o obnovení řádu a apelu na rituální akt očisty, jako symptom osobní vzpomínky na zmizelou obci, jež kdysi měla právě zde svůj úkryt a místo pro modlitbu.

Citronův soubor fotografií nebyl přímým komentářem místa, jako tomu bylo u ostatních intervencí. V přední synagogy byly v souvislé ploše vystaveny snímky z plzeňské synagogy pořízené před několika lety. Citron zde dosáhl metafyzického odstupu procesem transformace a mutace modu viditelnosti a zřetelnosti obrazu konkrétního prostoru. Jedná se vlastně o fotografie fotografií, rozostřené vrstvou horkého vosku. Jako by v nich byla zdůrazněna dějinnost a naznačena nevyužitá možnost nového použití starých symbolů.

Díla, jejichž hlavním motivem bylo hledání významu a kontextu, se na první pohled mohla skoro ztráct v prázdnosti prostoru galerie-synagogy. Místo zde nebylo pojednáno jako neutrální výstavní prostor, ale jako významová struktura nabitá historií a pamětí, jako monument - průsečík záznamů lidské aktivity, tvorby, ale i slabosti a destruktivity. Millerova práce zůstala v Šamoríně a stala se součástí staronového příběhu, další kapitolou úsilí o dialog s místem, o osobní vyrovnání se s minulostí, činem směřujícím k obnovení citlivosti, cestou k hledáním významu a odkrýváním polozapomenutých příběhů bývalé židovské čtvrti.

Překlad Miloš Vojtěchovský

